

Η κρυφή γοητεία της Μακεδονίας

‘Με το θεώρημα των εθνικοτήτων δεν θα πάρουμε την Μακεδονία, διότι, αν κι ευρίσκονται ελληνικά στοιχεία σκορπισμένα εις όλην την χώραν, μόνον τα νότια αυτής μέρη κατοικούνται πυκνά από Έλληνες. Με τα θεωρήματα των απαράγραπτων ιστορικών δικαίων όσον και αν τα φωνάζωμεν μεταξύ μας και εις την οικουμένην δεν θα πάρωμεν την Μακεδονίαν, διότι απαράγραπτα δικαιώματα δεν υπάρχουν εις την γην και πολλών ειδών παραγραφές ισχύουν εις το διεθνές δίκαιον...Εις την Μακεδονία θα εμφανιστεί την δωδεκάτην ώραν ο Μακιαβέλης. Αν αυτός είναι Βούλγαρος, η Μακεδονία θα γίνη Βουλγαρική, αν είναι Έλλην θα γίνει ελληνική, αν είναι Ρώσος, φίλος της αυτονομίας θα γίνη αυτόνομον κράτος σλαυικόν...Είναι ακόμη καιρός να γίνη Έλλην ο Μακιαβέλης’ (από αδημοσίευτο άρθρο του Ίων Δραγούμη που χρονολογείται περί το 1903).

Το παράθεμα ανήκει στον Ίωνα Δραγούμη, μια από τις πιο εμβληματικές φιγούρες του ελληνικού εθνικισμού των αρχών του 20^{ου} αιώνα, γνωστού κυρίως για το ρόλο του στην πιο σκοτεινή και βίαιη ίσως φάση της σύγχρονης ιστορίας του ‘μακεδονικού ζητήματος’, αποτυπωμένη στη διεθνή κι ελληνική ιστοριογραφία με τον όρο ‘μακεδονικός αγώνας’ (1904-1908). Ο όρος αυτός συνοψίζει την ένοπλη αντιπαράθεση ατάκτων ομάδων των αρτισύστατων βαλκανικών κρατών (Ελλάδας, Σερβίας, Βουλγαρίας, δευτερευόντως της Ρουμανίας) στις Οθωμανικές διοικητικές περιφέρειες (βιλαέτια Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου (Bitola) και Σκοπίων), που συγκροτούσαν τη γεωγραφική χώρα, γνωστής ως Μακεδονία, στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, και που αντιστοιχούν, grosso modo, στα εδάφη της σημερινής Ελληνικής Μακεδονίας, της Δημοκρατίας της Μακεδονίας και του νοτιοδυτικού τμήματος της Βουλγαρίας, γνωστής ως Μακεδονία του Πιρίν. Στόχοι των τριών διεκδικητών αποτελούσαν ο εθνικός προσηλυτισμός, ο προσεταιρισμός μέσα από την προπαγάνδα, τη βία και την τρομοκρατία, του φρονήματος των γηγενών ως επί των πλείστων αγροτικών πληθυσμών και η δημιουργία ερεισμάτων (κοινωνικών και διπλωματικών) στις παραπάνω περιοχές, για την ευρύτερη δυνατή απόσπαση εδαφικών κερδών μετά την επικείμενη κατάρρευση του ‘Μεγάλου Ασθενούς’, τουτέστιν της οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Με την εξαίρεση των νότιων επαρχιών της σημερινής ελληνικής Μακεδονίας (που έχουν ως βόρειο σύνορο τη νοητή γραμμή, που ξεκινάει σχηματικά από τα νότια της Καστοριάς, περνάει από την Κοζάνη, τη Νάουσα και τη Βέροια για να καταλήξει στις εκβολές του Αξιού) και των σημαντικότερων πόλεων της ευρύτερης γεωγραφικής Μακεδονίας όπου ζούσαν συμπαγείς ελληνόφωνοι πληθυσμοί, στα επίδικα εδάφη κατοικούσε μια πληθώρα γλωσσικών και θρησκευτικών κοινοτήτων (Αλβανόφωνοι, Σλαυόφωνοι, Βλαχόφωνοι, Ελληνόφωνοι Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι, Σλαυόφωνοι καθολικοί, Ελληνόφωνοι και Ρουμανίζοντες Βλάχοι, Τουρκόφωνοι Μουσουλμάνοι, Εβραίοι, Τσιγγάνοι κ.α.)· προεξάρχον πληθυσμιακά στοιχείο (όπως εξάλλου μαρτυρούν πλήθος αναφορές των διπλωματικών εκπροσώπων του ελληνικού Κράτους αλλά και οι ταξιδιωτικές εντυπώσεις κι εθνογραφικές παρατηρήσεις Ελλήνων και ξένων περιηγητών) αποτελούσαν οι σλαβόφωνοι Χριστιανοί (Ορθόδοξοι τε Εξαρχικοί).¹ Η γλώσσα των σλαβόφωνων της

¹ Σχετικά με την εθνογραφική κατάσταση στη Μακεδονία του 19^{ου} αιώνα, βλ. το μεταφρασμένο στα ελληνικά έργο του Loring M. Danforth, *The Macedonian Conflict. Ethnic Nationalism in a Transnational world*, (Η Μακεδονική διαμάχη), Princeton University Press, 1995, σελ.57-60 και Brailsford Henri Noel, *Macedonia. Its races and their future*, London, 1906, σελ. 85-91. Η πρώτη μαζική κάθοδος σλαβικών και βουλγαρικών φύλων στη Χερσόνησο του Αίμου χρονολογείται στους 6^ο

Μακεδονίας συνίσταται σε μια σειρά συγγενικών διαλέκτων που προσομοιάζουν περισσότερο στα βουλγαρικά, λιγότερο στα σερβικά ενώ στο κεντροδυτικό κυρίως τμήμα της Μακεδονίας, κι όσο απομακρυνόμαστε από τον Αξιό, διαθέτουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά². Στο κομμάτι της κεντρικής και βόρειας Μακεδονίας όπως ορίστηκε πριν, η συνέχεια της αλλόφωνης και ουσιαστικά σλαβόφωνης ενδοχώρας διασπάται από επιμέρους θυλάκους και εστίες ελληνοφωνίας, απομακρυσμένες κι απομονωμένες μεταξύ τους. Άλλωστε στη διάρκεια των μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων ο χώρος της αρχαίας ελληνοφωνίας, συμπεριλαμβανομένης της επικράτειας του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού Κράτους, παραχώρησε σταδιακά τη θέση του σε ένα πολύχρωμο μωσαϊκό αλλοφωνίας και ελληνοφωνίας.

Η διευρυνόμενη ελληνομάθεια στις πόλεις της Μακεδονίας και της νότιας Βαλκανικής κατά τους τελευταίους αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας έως το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, ήταν προϊόν μιας αργής και μακράς εξελληνιστικής διαδικασίας, με βασικό όχημα τα ελληνικά σχολεία, τα οποία προτιμούσαν ελληνόφωνοι και μη, κυρίως χάριν της οικονομικής και κοινωνικής κινητικότητας και ανόδου, που υπόσχονταν η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας (γλώσσα των εμπορικών συναλλαγών στη διάρκεια των τελευταίων αιώνων της οθωμανικής κυριαρχίας). Ο έλληνας πρόξενος στο Μοναστήρι Γ.Φοντάνας, θα γράψει το 1890, αναφερόμενος στο Κρούσεβο αρχικά, κι εν συνεχεία στο Μοναστήρι: 'Ο εν Κρουσόβω Ελληνισμός συγκεντρύται κυρίως εν τοις ελληνικοίς σχολείοις. Το αίσθημα κυρίως όπερ κινεί τους μαθητάς και τους γονείς είναι το συμφέρον...' Και όσον αφορά στο Μοναστήρι: 'Η γλώσσα εκμαθάνεται χάριν βιοπορισμού ή κερδοσκοπίας... Η εθνική άποψις της εκπαιδεύσεως αφήνει τους εν Βιτωλίους όλως αδιαφόρους'³.

και 7^ο μ.Χ αιώνες χωρίς να τεκμηριώνεται η αδιατάρακτη συνέχεια της παρουσίας τους στην περιοχή, από την περίοδο εκείνη έως και τη σύγχρονη εποχή. Οι συνεχείς μεταναστεύσεις, οι εκτοπισμοί και οι φυλετικές προσμίξεις κι 'επιμιξίες' δεν επιτρέπουν την ιχνηλάτηση ευδιάκριτων γενεαλογικών γραμμών, παρά την εμμονή του εθνικισμού, ένθεν κακειθεν, στους καταγωγικούς και γλωσσοφυλετικούς δικαιωτικούς μύθους.

² Παρομοίως, στα τμήματα της Μακεδονίας που γειτνιάζουν με τη Βουλγαρία, η γλώσσα των σλαβόφωνων της Μακεδονίας ταυτίζεται ουσιαστικά με τα βουλγαρικά, ενώ καθώς απομακρυνόμαστε από τη Βουλγαρία προς τα δυτικά, με νοητή αφετηρία τον ρου του Αξιού, οι ιδιαιτερότητες αυξάνονται. Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι έως και τον 19^ο αιώνα οι σλαβομακεδονικές διάλεκτοι της Μακεδονίας αντιμετωπίζονται από τους γειτονικούς ελληνόφωνους πληθυσμούς, τους ελληνικούς κρατικούς φορείς και τους έλληνες λογίους ως μια ενιαία βουλγαρική γλώσσα και οι πληθυσμοί, αταλάντευτα σχεδόν ως βουλγαρόφωνοι. Από τις παραμονές όμως του Μακεδονικού Αγώνα έως και τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα, οι ελληνικοί παράγοντες (επίσημο κράτος, 'μακεδονομάχοι' μεταξύ των οποίων και ο Π. Μελάς, διπλωμάτες, εφημερίδες, λόγιοι κ.α.) αντιδρώντας στην ολοένα αυξανόμενη επιρροή και διείσδυση των βουλγαρικών σχολείων, εκκλησιών και της βουλγαρικής προπαγάνδας στην περιοχή, θα ενστερνιστούν σταδιακά τον γενικό κι ουδέτερο χαρακτηρισμό των σλαβικών διαλέκτων, ως 'μακεδονικής' γλώσσας, καθώς και την αντίληψη της διαφοροποίησής τους από τα βουλγαρικά. Με την ίδρυση της ομόσπονδης λαϊκής δημοκρατίας της Μακεδονίας, η μεταβολή των 'εθνικών προτεραιοτήτων' επανέφερε ως διά μαγείας την άποψη, που υιοθετήθηκε πανηγυρικά τόσο από το μετεμφυλιακό ελληνικό κράτος όσο και από την πλειοψηφεία των ελλήνων διανοουμένων, ότι τα σλαβομακεδονικά δεν αποτελούν παρά δυτικοβουλγαρικές διαλέκτους. Βλ. Τ.Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, 2002, 33-45.

³ Βλ. Σοφία Βούρη, *Εκπαίδευση και εθνικισμός στα Βαλκάνια, Η περίπτωση της βορειοδυτικής Μακεδονίας, (1870-1904)*, Παρασκήνιο, Αθήνα 1992, σελ. 66, 82. Στην ίδια έκθεση ο Γ. Φοντάνας θα προσθέσει τα εξής: 'ούτε οι Βλαχόφωνοι, ούτε οι Βουλγαρόφωνοι έχουσιν ελληνικήν συνείδησιν, και οι μάλλον πιστοί και αφοσιωμένοι εις τον ημέτερον αγώνα, εξαιρέσει ολίγων, οίτινες εξεπαιδεύθησαν και έμεινον επί έτη πολλά εν Ελλάδι ή εν τω μέσω καθαρών ελληνικών κοινοτήτων, θεωρούσιν εαυτούς Βλάχους ή Βουλγάρους», βλ. Σοφία Βούρη, ο.π., σελ.65-66.

Η ‘εθνική αδιαφορία’ και η ‘απουσία εθνικής συνείδησης’ ανάμεσα στους αγροτικούς κι ορθόδοξους πληθυσμούς της Μακεδονίας, σλαβόφωνους αλλά και ελληνόφωνους⁴, η προνομιακή πρόσβαση της βουλγαρικής κι επαναστατικής προπαγάνδας στους ομόγλωσσους κι ομογενείς αγροτικούς πληθυσμούς⁵, καθώς και οι εμφανώς ανισομερείς όροι της εθνικιστικής σύγκρουσης στην περιοχή εις βάρος των ελληνικών διεκδικήσεων⁶, θα επιφέρουν συχνά την αγανάκτηση και απογοήτευση των εκπροσώπων του ελληνικού κράτους, που αντιλαμβάνονται την ανεπάρκεια των σχολείων και της εκκλησίας ως μηχανισμών εθνικής αφομοίωσης και εξελληνισμού.

Στις παραδοσιακές (προ-καπιταλιστικές), απομονωμένες κι ασύνδετες αγροτικές κοινότητες της οθωμανικής επικράτειας, η εντοπιότητα, η συγγένεια, η θρησκεία, η κοινωνική-ταξική ένταξη και η γλώσσα αποτελούν τα κύρια πεδία αναφοράς, με βάση τα οποία τα υποκείμενα προσδιορίζουν την ταυτότητά τους κι αντιλαμβάνονται την ύπαρξή τους. Ακόμη και σήμερα στα ελληνικά για παράδειγμα χωριά, αναγνωριστικές ερωτήσεις των γηραιότερων στους νέους επισκέπτες από την πόλη, του τύπου, ‘τίνος είσαι συ κι από πού είσαι συ ρε παιδάκι μου’, απηχούν τις παραδοσιακές βιωματικές ταυτότητες και μηχανισμούς αναγνώρισης, που επικρατούσαν στις εν πολλοίς αυτάρκεις αγροτικές κοινότητες της εποχής εκείνης, η οποία προηγήθηκε των σύγχρονων ‘νοερών’ εθνικών κοινοτήτων και της διάδοσης και εμπέδωσης των ομοιογενοποιητικών εθνικών ταυτοτήτων. Η θρησκεία αποκτά βαρύνουσα σημασία, καθώς αποτελεί τη δεσπόζουσα, την καθοριστική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον υποτελή και τον κυρίαρχο.

Επιπλέον, η διαπλοκή ή εκλεκτική συγγένεια ανάμεσα σε κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες και γλωσσολογικά-εθνολογικά χαρακτηριστικά, επέφερε έναν ιδιότυπο ‘γλωσσοφυλετικό’ καταμερισμό εργασίας – για παράδειγμα, σλαβόφωνοι ως επί το πλείστον αγροτικοί πληθυσμοί δίπλα σε πολυεθνικά αστικά κέντρα με κυρίαρχη την ελληνοφωνία στις εμπορικές σχέσεις – με την εξής, αποφασιστικής σημασίας συνέπεια για την επικείμενη σύγκρουση: στη Μακεδονία των αρχών του 19^{ου} αιώνα οι όροι Έλληνας και Βούλγαρος περιγράφουν περισσότερο την κοινωνική ένταξη στην εύπορη κι αναπτυσσόμενη εμπορική και στην εξαθλιωμένη αγροτική τάξη αντίστοιχα, παρά σε σαφώς οριοθετημένα, ενιαία κι ομοιογενή εθνικά σύνολα⁷. Η ταξική αντιπαλότητα θα διασταυρωθεί και θα

⁴ Βλ. Σοφία Βούρη, *Πηγές για την ιστορία της Μακεδονίας, (1889-1905), Εκκλησία και Κράτος*, Gutenberg, Αθήνα, 1999, σελ. 47-50.

⁵ Γράφει ο Σπύρος Καράβας συνοψίζοντας πειστικά τη μειονεκτική θέση της ελληνικής προπαγάνδας για τη Μακεδονία: «Αν, λοιπόν, το ελληνικό εθνογραφικό εγχείρημα απέτυχε να πείσει την Ευρώπη, αυτό δεν οφείλεται στο ούτως ή άλλως υπαρκτό εθνολογικό του έλλειμμα, αλλά στην ανυπαρξία-απουσία κινήματος των υποδούλων πατριαρχικών υπέρ της αυτοδιάθεσής τους, υπέρ της ένωσής τους με το ελληνικό Βασίλειο» Βλ. Σ. Καράβας, «Οι εθνογραφικές περιπέτειες του «ελληνισμού»», *Τα Ιστορικά*, τ.36, 38, Ιούνιος 2003, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, σελ. Βλ. ακόμη Σοφία Βούρη, *Πηγές για την Ιστορία...ο.π.*

⁶ Ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, με την ιδιότητα του προέδρου του Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, βασικού μηχανισμού εκπαιδευτικής και πολιτικής προπαγάνδας του ελληνικού βασιλείου στη Μακεδονία, θα εκτιμήσει το 1888 γράφοντας προς το ελληνικό Υπ.Εξ.: «Πάντως δύσκολον είναι να παραδεχθώμεν ότι οι νυν Ελληνίζοντες βουλγαρόφωνοι θέλουσιν εξακολουθήσει μένοντες πιστοί εις ημάς... διότι μη λησμονώμεν, ότι ο εχθρός έχων σύμμαχον το ομόγλωσσον και ομότροπον εν τη μέση ζώνη εισορμά δε όπου δύναται και εις την νοτίαν...», βλ. Σοφία Βούρη, *Εκπαίδευση κι Εθνικισμός...*, ο.π. σελ.53.

⁷ Βλ. T. Stoianovich, «The conquering Balkan Orthodox Merchant», στο *Between East and West. The Balkan and Mediterranean Worlds*, Vol.2, New York, 1992, σελ. 61-64 και L.Danforth, *The Macedonian conflict...*, ο.π. σελ. 59, 60.

συστοιχηθεί λοιπόν στη συνέχεια, αν και όχι αποκλειστικά και μονοσήμαντα, με τις διεκδικήσεις και τα διακυβεύματα των συγκρουόμενων παρατάξεων⁸.

Η προσάρτηση κι εθνική αποικιοποίηση του 'εύπλαστου' και 'πρωτογενούς' εδάφους της συνειδησης των σλαβόφωνων χωρικών της Μακεδονίας αποτέλεσε ακριβώς το πεδίο ανταγωνισμού των νεοσύστατων Βαλκανικών Κρατών⁹. με απώτερο στόχο την επέκταση κι εδραίωση της κατάκτησης, στο πραγματικό έδαφος, τη γη της Μακεδονίας, που εποφθαλμιούσαν οι αντίπαλες κι αναπόφευκτα συγκρουόμενες (καθότι ο 'ζωτικός χώρος' που διεκδικούσαν ήταν κοινός) 'Μεγάλες Ιδέες', Ελλάδας, Σερβίας και Βουλγαρίας. Ουσιαστικό σημείο εκκίνησης κι επιτάχυνσης των διαδικασιών, αποτέλεσε η αναγνώριση με σουλτανικό φερμάνι ανεξάρτητης βουλγαρικής εκκλησίας το 1870 (πολιτική αναγνώριση ενός κινήματος που είχε την αφετηρία του στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα) και η εξάπλωση βουλγαρικών εκκλησιών και σχολείων σε όλη την ευρωπαϊκή επικράτεια της οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γεγονότα που απειλούσαν την πολιτιστική ηγεμονία και τα οικονομικά και πολιτικά προνόμια του ελληνορθόδοξου Οικουμενικού Πατριαρχείου¹⁰. Ακολούθησαν το βουλγαρικό εθνικο-απελευθερωτικό κίνημα του 1876, ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος το 1877-1878, και η θνησιγενής συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878) που παραχωρούσε στην αναδύομενη Βουλγαρία, επαναστατικό, πολεμικό κι εθνολογικό (με βάση το κυρίαρχο στην Ευρώπη κριτήριο της γλώσσας) δικαίω, το μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας. Η οριστική συνθήκη του Βερολίνου (Ιούλιος 1878) που προέβλεπε τη σύσταση αυτόνομης βουλγαρικής ηγεμονίας βόρεια του Αίμου, αφήνοντας τη Μακεδονία στο

⁸ Σχετικά με το ζήτημα αυτό βλ. επιμ. Αλ.Π.Ζάννας, Π.Σ.Δέλτα. *Σύγχρονες προσεγγίσεις στο έργο της*, Σ. Καράβας, «Το παραμύθι της Πηνελόπης Δέλτα και τα μυστικά του Μακεδονικού Αγώνα», εκδ. Εστία, 2006, σελ.255 και G. Agelopoulos, «Perceptions, construction and definition of Greek national identity in late 19th – early 20th century Macedonia», *Balkan Studies*, vol. 36/2, 1995, 250-254.

⁹ Γράφει ο Ίων Δραγούμης, εν μέσω του Μακεδονικού αγώνα, υποβαθμίζοντας το εθνολογικό και πολιτικό πλεονέκτημα της βουλγαρικής προπαγάνδας στην περιοχή: «Τους Σλαυόφωνους θα τους εκμεταλλευτούν όπως και τους εκμεταλλεύονται οι δυνατότερες φυλές που είναι πιο πολιτικές και πιο σβέλτες απ' αυτούς, οι Έλληνες, οι Βούλγαροι, οι Σέρβοι· και μπορούν να γίνουν ότι θέλεις, είτε Έλληνες, είτε Βούλγαροι, είτε Σέρβοι. Είναι μια μάζα μαλακή και χλιαρή που μπορείς να την πλάσεις όπως θέλεις». Βλ. *Ίωνος Δραγούμη, Τα τετράδια του Ίλιντεν*, επιμ. Γ. Πετσιβα, Αθήνα 2000, Πετσιβα σελ. 447. Εντούτοις ο Τ.Κωστόπουλος θα διαγνώσει, σωστά κατά την άποψή μου, τη σχετική αυτονομία της ένοπλης αντιπαράθεσης στη Μακεδονία από τις στοχεύσεις των αντίπαλων κρατών, και την εμφύλια διάσταση της σύγκρουσης, που διεξάγεται σχεδόν αποκλειστικά στο εσωτερικό των κοινοτήτων των σλαβόφωνων πληθυσμών. Γράφει λοιπόν σχετικά με τον Μακεδονικό Αγώνα: «Οι τοπικές κοινωνίες δεν εμπλέχτηκαν σ' αυτόν ως άβουλα θύματα, αλλά ως συλλογικότητες, με τις δικές τους εσωτερικές αντιθέσεις, που τροφοδότησαν την ένοπλη σύγκρουση, προσδίδοντάς της συχνά μια δυναμική σε μεγάλο βαθμό αυτονομημένη από τους σχεδιασμούς των «εθνικών κέντρων», Τ. Κωστόπουλος, «Ο εμφύλιος Μακεδονικός Αγώνας», *Τα Ιστορικά*, τ.45, Δεκέμβριος 2006, σελ. 405. Βλ. ακόμη σελ.393-404. Την ίδια άποψη θα υποστηρίξει στο άρθρο του ο G. Agelopoulos, *Perceptions, construction...*, ο.π., σελ. 254-261.

¹⁰ Το Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκκλησιαστική του ιεραρχία, εγγυητές της νομιμοφροσύνης του ορθόδοξου ποιμνίου προς τον Σουλτάνο, πέρα από την πνευματική τους δικαιοδοσία και την ιδεολογική χειραγώγηση που ασκούσαν στην υπερεθνική κοινότητα των ορθόδοξων χριστιανών της οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποτελούσαν συγχρόνως οργανικό βραχίονα της οθωμανικής διοικητικής μηχανής, με εκτεταμένες οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες, όπως για παράδειγμα η είσπραξη τακτικών φόρων κι έκτακτων εισφορών από τους πιστούς, εν ανάγκη και με τη συνδρομή και τη 'διευκόλυνση' των κατά τόπους οθωμανικών αρχών. Η συμβολή αυτού του γεγονότος στην αποξένωση των ντόπιων σλαυόφωνων χριστιανικών πληθυσμών από το Πατριαρχείο και στην αποσκίρτησή τους στην Εξαρχία δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητη. Βλ. Παρασκευάς Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το οικουμενικό πατριαρχείο 17^{ου}-αρχές 20^{ου} αιώνα*, Αλεξάνδρεια, 1998, σελ. 165-208, 295-361 και Σία Αναγνωσοπούλου, *Μικρά Ασία, 19^{ου} αι.-1919, Οι Ελληνορθόδοξες κοινότητες, Από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σελ. 276-289.

προηγούμενο καθεστώς της, και η προσάρτηση το 1885 από τη Βουλγαρία, της Ανατολικής Ρωμυλίας, πυροδότησαν μεγάλα κύματα προσφύγων (που συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια) από τις επαναστατημένες βουλγαρόφωνες επαρχίες της Μακεδονίας προς την νεότευκτη Ηγεμονία, κι ενέτειναν τις προσπάθειες του βουλγαρικού ‘αλυτρωτισμού’ στην Μακεδονία. Ο καταλύτης όμως της εθνικιστικής αντιπαράθεσης και το ορόσημο της μετάβασης από την ειρηνική (εκπαιδευτική κι εκκλησιαστική) στην ένοπλη και βίαιη φάση, υπήρξε η ανακίνηση του αγροτικού ζητήματος από μια ομάδα σλαβόφωνων διανοουμένων της Μακεδονίας.

Αντιδρώντας στην καταπίεση, την εκμετάλλευση και την εξαθλίωση των πληθυσμών της μακεδονικής υπαίθρου από το ημι-φεουδαρχικό σύστημα της οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την αυθαιρεσία των οθωμανικών αρχών, κι εμπορούμενοι από επαναστατικές ιδέες, δημιούργησαν το 1893 στη Θεσσαλονίκη μία οργάνωση (την Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση ή VMRO¹¹), που στόχευε στη δημιουργία αυτόνομης Μακεδονίας καθώς και στον εκβιασμό της επέμβασης των δυνάμεων της Ευρώπης για την επιβολή μεταρρυθμίσεων. Η οργάνωση αυτή απευθυνόμενη σε όλους τους καταπιεζόμενους πληθυσμούς της Μακεδονίας, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκευματος, οδήγησε το 1903 στην αποτυχημένη εξέγερση του Ήλιντεν (ανήμερα της γιορτής του Προφήτη Ηλία), που εκδηλώθηκε στο δυτικό κυρίως τμήμα της¹². Μετά τη στυγνή καταστολή της εξέγερσης από τις οθωμανικές δυνάμεις, η οργάνωση διασπάστηκε κι ενώ ένα μικρό τμήμα της συνέχιζε να δρα, προσβλέποντας στην αυτονόμηση της Μακεδονίας, τα ηνία της οργάνωσης ανέλαβαν ουσιαστικά οι φορείς του βουλγαρικού επεκτατισμού, που αποτελούνταν κυρίως από ‘βουλγαρο-μακεδόνες’ (δηλαδή βουλγαρόφωνους κατοίκους της Μακεδονίας) πρόσφυγες στη Βουλγαρία (το 1903 οι βουλγαρόφωνοι πρόσφυγες από την Μακεδονία αποτελούσαν σχεδόν το μισό πληθυσμό της Σόφιας, ενώ πολλοί είχαν εξασφαλίσει καίριες θέσεις στη βουλγαρική διοίκηση και το στρατό¹³).

Οι πολιτικές όμως κι ιδεολογικές βάσεις για τη δημιουργία μιας αυτόνομης μακεδονικής οντότητας με κυρίαρχο το σλαβικό στοιχείο είχαν τεθεί. Ήδη στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, η αντίδραση απέναντι στην πολιτιστική ηγεμονία την οποία επιδίωκαν να εδραιώσουν η Ελλάδα και η Βουλγαρία στους σλαβόφωνους πληθυσμούς της Μακεδονίας, οδήγησε έναν περιορισμένο αριθμό λογίων, ενίοτε με την ιδιοτελή συμπαράσταση ή και υποκίνηση της Σερβίας, στις πρώτες εκφράσεις μιας ιδιαίτερης σλαβομακεδονικής ταυτότητας, ανεξάρτητης τόσο από τη βουλγαρική όσο κι από τη σερβική, και στην απόπειρα κωδικοποίησης της σλαβομακεδονικής

¹¹ Για τη συγκρότηση, τη δράση, τις τάσεις και την πορεία της οργάνωσης βλ. το έργο του Hugh Poulton, *Who are the Macedonians?*, Hurst and Company, London, 2000, σελ. 53-59, 80-85.

¹² Γράφει ο Ίων Δραγούμης στον πατέρα του Στέφανο αφότου ξεσπά η εξέγερση του Ήλιντεν (βλ. πιο κάτω) φανερά απογοητευμένος: «Αγαπητέ μπαμπά, Έχομεν **Σλαυικήν επανάστασιν εν Μακεδονία**. Τούτο αρκεί ίνα εννοήση ο πονών και γνώσκον. Άπαντες οι σλαυόφωνοι πληθυσμοί ηκολούθησαν το Κομιτάτον, ορθόδοξοι και σχισματικοί, και οι πλείστοι **εκουσίως**. ..Δεν είμαι βέβαιος αν συμφέρη πλέον ν’ αντιδρώμεν εις το κίνημα. Οι Τούρκοι ανικανώτατοι, δεν βοηθούν ημάς», βλ. *Ίωνος Δραγούμη, Τα τετράδια του Ήλιντεν*, επιμ. Γ. Πετσίβα, Αθήνα 2000, Πετσίβα, σελ. 195.

¹³ Βλ. H. Poulton, *Who are the Macedonians?*, ο.π., σελ. 53 και D. Dakin, *The Greek struggle in Macedonia*, εκδ. Museum of the Macedonian struggle-Institute for Balkan studies, Thessaloniki, 1993, σελ. 48-49. Το βιβλίο του Dakin προσφέρει μια εκτεταμένη περιγραφή των ιστορικών, διπλωματικών και πολεμικών εξελίξεων του Μακεδονικού Αγώνα. Εντούτοις απαιτείται προσεκτική και κριτική ανάγνωση, καθώς η απροσχημάτιστα μεροληπτική στάση του υπέρ των επίσημων ελληνικών θέσεων, καθιστά την ερμηνευτική του προσέγγιση επιστημονικά έωλη.

γλώσσας¹⁴. Το αίτημα για μια ‘ανεξάρτητη κι ενιαία Μακεδονία’, θα υποστηριχτεί από τη Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία και την Γ’ Διεθνή στη διάρκεια του μεσοπολέμου (γεγονός που ευνόησαν η ηγεμονευτική-αντικοινωνική πολιτική και οι αφομοιωτικές τακτικές της σερβικής εξουσίας στο νέο κράτος της Γιουγκοσλαβίας εις βάρος των άλλων ‘συνιστωσών’), για να εμπεδωθεί στη διάρκεια της Γιουγκοσλαβικής αντίστασης ενάντια στους βούλγαρους κατακτητές και να εκβάλλει τελικά στην ομοσπονδιακή λαϊκή δημοκρατία της Μακεδονίας¹⁵.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, το φοβικό σύνδρομο της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, η εξέγερση του Ήλιντεν, η δράση κι η αυξανόμενη επιρροή των σλαβόφωνων ανταρτών και της βουλγαρικής προπαγάνδας και ο φόβος επιβολής μεταρρυθμίσεων προς όφελος των βουλγαρικών διεκδικήσεων στη Μακεδονία, οδήγησαν στην έξαρση του αντι-βουλγαρικού φανατισμού, στην ανασυγκρότηση των ‘πατριωτικών’ εταιρειών (που διατελούσαν εν υπνώσει ύστερα από την καταστροφική ήττα της Ελλάδας στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 τον οποίο οι ίδιοι ανεύθυνοι παράγοντες είχαν ουσιαστικά προκαλέσει), στην υποδαύλιση της κοινής γνώμης και στην άσκηση πίεσης στις ελληνικές κυβερνήσεις από αυτόκλητους υπερασπιστές των ελληνικών ‘εθνικών δικαίων’ (πολλοί εκ των οποίων κατάγονταν από την Μακεδονία) προς την κατεύθυνση δυναμικής δράσης. Το έργο των δασκάλων και των φορέων της ορθόδοξης εκκλησίας έσπευσαν να συνδράμουν, με τη συγκατάθεση κι ενίσχυση των ελληνικών κυβερνήσεων, σώματα ένοπλων μισθοφόρων και πρόθυμων ληστών¹⁶ από την Ελλάδα, την Ήπειρο και τη Μακεδονία, με επικεφαλής αποστρατευμένους για το σκοπό αυτό αξιωματικούς του ελληνικού κράτους, συνοριακούς φρουρούς, έμπειρους ‘καπετάνιους’ από την Κρήτη, την Μάνη κ.α.¹⁷.

Η τρομοκρατική δράση που ανέλαβαν τα ελληνικά άτακτα σώματα στη Μακεδονία (σε αγαστή συχνά συνεργασία με τις οθωμανικές αρχές και τους οθωμανούς μπέηδες¹⁸), η οποία στα διεθνή όμματα και ότα προβάλλονταν τεχνηέντως για προφανείς λόγους ως αυθόρμητη άμυνα του ‘Ελληνισμού της Μακεδονίας’¹⁹, μπορεί να ανέκοψε και να αντιστάθμισε την πρόοδο της αντίστοιχης

¹⁴ Βλ. H.R. Wilkinson, *Maps and Politics. A review of the Ethnographic Cartography of Macedonia*, Liverpool University Press, 1951, σελ. 148-153 και L. Danforth, *The Macedonian conflict...*, ο.π. σελ. 61-65.

¹⁵ Η περιληπτική έκθεση των ιστορικών συνθηκών και των κοινωνικοπολιτικών συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων που αποτέλεσαν τη μήτρα μέσα στην οποία κυοφορήθηκε η ιδιαίτερη σλαβομακεδονική συνείδηση και ταυτότητα, ενισχύει τη σωστή, κατά τη γνώμη μου, διαπίστωση του Άγγελου Ελεφάντη: ‘Η εθνική συνείδηση, ένα «εμείς» σε αντιδιαστολή προς τους άλλους, διαμορφώνεται στη διάρκεια ανταγωνισμών και συγκρούσεων μιας κοινότητας προς άλλες, συνήθως μιας καταπιεσμένης κοινότητας από μια άλλη κυρίαρχη. Εκπηγάει μέσα από τα συστήματα και τις διαδικασίες άμυνας του καταπιεσμένου. Είναι η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας ως προς τον καταπιεστή που του αφαιρεί κατ’ αρχήν τη νομή, την κυριαρχία και την ελεύθερη διαχείριση του εδάφους’. Βλ. *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, Άγγελος Ελεφάντης, «Μακεδονικό: Από την εθνικιστική έξαρση στο περιθώριο», Ο Πολίτης, 1993, σελ. 44.

¹⁶ «Του σχοινοῦ και του παλουκιοῦ» κι «αγαθουργοῦς κακοῦργους» τους ονομάζει ο Ίων Δραγοῦμης στις ιδιωτικές του επιστολές. Βλ. Γ. Πετσιβάς, ο.π. σελ. 155, 401, 403.

¹⁷ Για τη σύσταση των σωμάτων της ελληνικής παράταξης στη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα βλ. John S. Koliopoulos, *Brigands with a cause, Brigandage and Irredentism. in Modern Greece, 1821-1912*, Clarendon Press, Oxford, 1987, σελ. 215-236.

¹⁸ Βλ. Σ. Καράβας, *Το παραμῦθι της Πηνελόπης Δέλτα...*, ο.π. 221-224, 257-267.

¹⁹ Η αναντιστοιχία αυτής της παραδοχής με την πραγματικότητα αποκαλύπτεται γλαφυρά από τα λόγια ενός εκ των κυριότερων πρωταγωνιστών του μακεδονικού αγώνα, του έλληνα αξιωματικού Κ. Μαζαράκη. Αναφέρει, λοιπόν, ο τελευταίος στα απομνημονεύματά του: ‘οι Βούλγαροι έκρυπτον τα όπλα και έμπαινον εις τα χωριά των. Ημείς μόνον τα δάση είχομεν καταφύγιον’, βλ. Τ. Κωστόπουλος,

βουλγαρικής προπαγάνδας στην περιοχή, αλλά εξέθεσε κι απομόνωσε διπλωματικά τη χώρα, ενώ συγχρόνως αποξένωσε τους διεκδικούμενους πληθυσμούς δημιουργώντας αντιπάθεια προς το ελληνικό βασίλειο και τους εκπροσώπους του, χωρίς να κάνει, απ' την άλλη, ούτε βήμα προς την κατεύθυνση της κατοχύρωσης των ελληνικών επεκτατικών διεκδικήσεων. Οι τελευταίες διασφαλίστηκαν λίγα χρόνια αργότερα, κατά παράδοξο φαινομενικά τρόπο, με τη διπλωματική προσέγγιση Ελλάδας-Βουλγαρίας, που εξήγαγε το ελληνικό βασίλειο από την απομόνωση, και με τους νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους, που έφερε εις πέρας ο τακτικός κι αναβαθμισμένος στρατός του.

Πράγματι την τύχη της Μακεδονίας δεν έκριναν ούτε το θεώρημα των εθνικοτήτων ή των εθνογραφικών δεδομένων, ούτε τα δήθεν απαράγραπτα ιστορικά δίκαια, που αντλούσαν από τη μυθοποιημένη απεικόνιση και προβολή στο παρόν, μιας φαντασιακής Μακεδονίας του παρελθόντος· οπωσδήποτε δεν την έκρινε η εθνική 'σταυροφορία' των κατσαπλιάδων μισθοφόρων, μαθημένων εξάλλου σε πρακτικές ατιμώρητης αρπαγής, δήωσης και εκφοβισμού, και των μεγαλοϊδεατών ηγητόρων τους²⁰, που κοσμούν το πάνθεον των εθνικών μας ηρώων. Την τύχη της Μακεδονίας, έκρινε τελικά ο 'ένοπλος προφήτης' του 'Μακιαβέλλι' (επαληθεύοντας την εκτίμηση και προτροπή του Δραγούμη), που εμφανίστηκε τον δωδέκατο χρόνο (1912) στη Μακεδονία, αντιπαραθέτοντας τους σύγχρονους εθνικούς στρατούς των βαλκανικών κρατών και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ειρήσθω εν παρόδω, ο ίδιος ο Δραγούμης εναντιώθηκε στην πολιτική του Βενιζέλου και στην προσφυγή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των βαλκάνιων της συμμαχικών, έχοντας ήδη ενστερνιστεί την αντίληψη (γνωστής και ως ελληνοθωμανικό ιδεώδες) της ειρηνικής πραγμάτωσης της Μεγάλης Ιδέας, στα πλαίσια της εδαφικής ακεραιότητας μιας μεταρρυθμισμένης και ευνομούμενης οθωμανικής Αυτοκρατορίας.²¹

Παρομοίως, η ελληνική ταυτότητα των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας διασφαλίστηκε με τις ανταλλαγές πληθυσμών, που ακολούθησαν τη λήξη του 1^{ου} Παγκοσμίου πολέμου μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας, Τουρκίας και με το τεράστιο κύμα προσφύγων, που προκάλεσε το κύκνειο άσμα της ελληνικής Μεγάλης Ιδέας στη Μικρά Ασία. Η σλαβομακεδονική μειονότητα (160000-200000 περίπου σύμφωνα με ανεπίσημη και απόρρητη στατιστική που διενήργησε η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας στις αρχές του 1925 και επιβεβαιώνουν αρκετά ακόμη στοιχεία²²), που απέμεινε διασκορπισμένη στο βορειοδυτικό κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, τμήμα της ελληνικής Μακεδονίας, δοκίμασε την εφευρετικότητα των μηχανισμών αφομοίωσης του ελληνικού Κράτους και τον παραλογισμό, την ανθεκτικότητα και την αδιαλλαξία των εθνικών μύθων, που συνεχίζουν να επισκιάζουν τόσο την ιστορική μας αυτογνωσία όσο και το σεβασμό στην εθνική ιδιοπροσωπία και την ιστορία των γειτονικών μας λαών, εντός κι εκτός συνόρων.²³

«Ο εμφύλιος Μακεδονικός αγώνας», Τα Ιστορικά, τχ.45, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, Δεκέμβρης 2006, σελ.404.

²⁰ Γράφει ο Ίων Δραγούμης σε άρθρο του με τίτλο 'Ψυχορραγία της Μεγάλης Ιδέας' που δημοσιεύεται στο 'Νέον Αστύ' στις 19 Οκτώβρη 1904: «Δεν είμαι φιλόanthρωπος· δεν λυπούμαι τους φονευόμενους Μακεδόνας. Λυπούμαι την ψυχορραγίαν της ιδέας».

²¹ Αυτό βέβαια δεν τον εμπόδισε από το να συμμετάσχει στον πόλεμο, αποδεχόμενος το τετελεσμένο γεγονός, και να ασκήσει μάλιστα κριτική στις στρατηγικές πολεμικές προτεραιότητες της κυβέρνησης εις βάρος της επέκτασης στη δυτική Μακεδονία (Μοναστήρι).

²² Βλ. Τ.Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα...*, ο.π.σελ.29-33 και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης, *Μετακινήσεις σλαβόφωνων πληθυσμών (1912-1930), ο πόλεμος των στατιστικών*, ΚΕΜΟ, Κριτική, Αθήνα, 2003, σελ.236-242.

²³ Βλ. την εξαιρετική και ενδελεχώς τεκμηριωμένη μελέτη του Τ.Κωστόπουλου, 2002, ο.π., passim.

Η εθνική μυθολογία σχετικά με τη διαχρονική ελληνικότητα της ‘Μακεδονίας’ και των συμβόλων της, εδραιώθηκε ουσιαστικά στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα από το ιδεολογηματικό φιλοσοφικο-ιστορικό σχήμα της τρισχιλιετούς συνέχειας του ελληνικού έθνους και του ελληνικού πολιτισμού, στο οποίο θεμελιώθηκε η θεωρία των Ζαμπέλιου-Παπαρρηγόπουλου, διαμορφώνοντας κατά τα λόγια του Δημαρά μια ‘εθνική εθιμοφροσύνη’²⁴. Έως τις αρχές της δεκαετίας του 1840, το κυρίαρχο παράδειγμα της ελληνικής ιδεολογίας, το οποίο απηχούσε σαφώς τις αντιλήψεις των φορέων του ελληνικού Διαφωτισμού, ήθελε την Ελλάδα να αποτελεί κληρονόμο και διάδοχο, με όχημα κι εμπνευστή τη Δύση, του κόσμου της κλασσικής αρχαιότητας. Το διάστημα που μεσολάβησε από τότε έως την επανάσταση του 21, αποτελούσε την μαύρη τρύπα της ιστορίας, ένα συνεχές σκοταδισμού και βαρβαρότητας, χάσμα αγεφύρωτο. Παρομοίως, οι έως τότε κρατούσες απόψεις περί αρχαίας Μακεδονίας, δυναστείας του Φιλίππου, και μεγάλου Αλεξάνδρου, συμπυκνώνονται χαρακτηριστικά στα λόγια του Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού, προέδρου της νεοσύστατης αρχαιολογικής εταιρείας. Γράφει λοιπόν ο Νερουλός περί τα μέσα του 19^{ου} αιώνα αναφερόμενος στη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ., ανάμεσα στο Μακεδονικό Βασίλειο και τη συμμαχία αρχαίων ελληνικών πόλεων-κρατών): «ο Φίλιππος έπραξεν άλλο της νίκης εκείνης ολεθριώτερον, εγέννησε τον Αλέξανδρον»²⁵.

Το χάσμα ήρθαν να γεφυρώσουν οι προαναφερθέντες ιστορικοί, πλάθοντας μια αναδρομική ερμηνεία του προ-εθνικού παρελθόντος με όρους σύγχρονους και εθνικούς, βασιζόμενοι στα διανοητικά εργαλεία της εποχής τους αλλά και στις ιδεολογικές και πολιτικές μέριμνες που επέβαλλαν, από τη μια η εμπέδωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας στο νεοπαγές ελληνικό βασίλειο, και απ’την άλλη η ανάγκη ιδεολογικής νομιμοποίησης της Μεγάλης Ιδέας (του αιτήματος της πολιτικής ενότητας του ‘Ελληνισμού’) και της ‘αλυτρωτικής’ επέκτασης προς ένα βορράν εν πολλοίς αλλόφωνο και εχθρικό. Η ενότητα στο χρόνο έγινε προϋπόθεση κι αναγκαίο παρακολούθημα της ενότητας στο χώρο. Στην ερμηνεία αυτή, η ιδεολογηματική κατασκευή της διαρκούς κι αδιάσπαστης ελληνικής συνέχειας της Μακεδονίας στηρίχτηκε αναπόφευκτα στην αποσιώπηση της γεωγραφικής, εθνογραφικής, ιστορικής και πολιτικής της ασυνέχειας.

Έτσι, η κομβική για το σχήμα αυτό έννοια του ‘ελληνισμού’²⁶ και της αφομοιωτικής και εκπολιτιστικής του, υποτίθεται, λειτουργίας στο χώρο και το χρόνο, εξυπηρετούσε, ανάμεσα σε άλλα, δύο βασικές επιδιώξεις. Αφενός υποβάθμιζε και συγκάλυπτε την πολιτισμική κι εθνολογική ανομοιογένεια (βλ. Φαλλμεράιερ), τα ιδεολογικά χάσματα και τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές ασυνέχειες ανάμεσα στους κλασσικούς, τους ελληνιστικούς, τους ρωμαϊκούς και τους μέσους χρόνους, αλλά και μέσα στα πλαίσια κάθε μεμονωμένης ιστορικής περιόδου· αφετέρου υπέβαλε το αίτημα να αναγνωριστεί το ‘μονοπάλιο’ της ελληνικής εκπαίδευσης, την οποία παρείχαν στους ορθόδοξους πληθυσμούς τα σχολεία της οθωμανικής Μακεδονίας, ως τεκμήριο της ελληνικότητας των αλλόφωνων πληθυσμών και συνεκδοχικά των κατοικούμενων υπ’αυτών εδαφών, απαραίτητο νομιμοποιητικό επίχρισμα της ‘Μεγάλης ημών Ιδέας’. Οι ‘αλυτρωτικές’ κι επεκτατικές διεκδικήσεις

²⁴Βλ. Κ.Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, εκδ.Ερμής, Αθήνα, 2002 σελ.391-410. βλ. ακόμη Νίκος Β.Ροτζάκος, *Εθναφύπνιση και Εθνογένεση. Ορλωφικά και Ελληνική Ιστοριογραφία*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σελ.97-120.

²⁵Βλ. Κ.Θ. Δημαράς, *Ελληνικός Ρομαντισμός*, εκδ.Ερμής, Αθήνα, 1994, σελ.339.

²⁶ Για μια ‘γενεαλογική’, ιστορική προσέγγιση της έννοιας του ελληνισμού και τα κοινωνικοπολιτικά διακυβεύματα που αρθρώθηκαν γύρω απ’αυτή, βλ. Ν. Σιγάλας, «Ο σχηματισμός της νεοελληνικής έννοιας ελληνισμός», Τα Ιστορικά, τ.34, Μέλισσα, Αθήνα, Ιούνιος 2001, σελ.3-70.

του ελληνικού εθνικισμού και τα διακυβεύματα που αυτές αναδείκνυαν σε συνάρτηση με το εθνολογικό και πολιτικό έλλειμμα των ελληνικών βλέψεων στη Μακεδονία και με την εκάστοτε πολιτική συγκυρία, υπαγόρευαν την επιλεκτική, επικαθορισμένη κι εργαλειακή πριμοδότηση των διαθέσιμων κριτηρίων της ελληνικής ταυτότητας, και των αντίστοιχων δικαιωτικών επιχειρημάτων (γλώσσα, θρησκεία, συνείδηση, ιστορικά δίκαια, φυσικά σύνορα, πολιτισμική ανωτερότητα και οικονομική υπεροχή, κ.ο.κ)²⁷. Το δεδομένο της κοινής ορθόδοξης πίστης (που είχε πρώτα συγχωνευτεί με την έννοια του ‘ελληνισμού’) με τους πληθυσμούς που είχαν παραμείνει πιστοί στο Πατριαρχείο, και η επίκληση των ελληνικών ιστορικών δικαίων και του ελληνικού φρονήματος των σλαβόφωνων κατοίκων της Μακεδονίας, το οποίο υποτίθεται πως αποδεικνύονταν από την υπεροχή των ελληνικών σχολείων και εκκλησιών, αποτέλεσαν έτσι στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα τα κύρια νομιμοποιητικά επιχειρήματα και την ιδεολογική εμπροσθοφυλακή του ελληνικού μεγαλοϊδεατικού οράματος²⁸.

Η Μεγάλη Ιδέα ενταφιάστηκε στην Λωζάνη στις 24 Ιουλίου 1924 μαζί με τα δεινά που είχε συσσωρεύσει (πόλεμοι, λεηλασίες, αλυτρωτισμοί, μισαλλοδοξία, βίαιες αποικιακές εκστρατείες, προσφυγιά, ταπεινώσεις, χρεοκοπίες και χρέη επί χρεών η εξυπηρέτηση των οποίων καθήλωσε καθοριστικά την οικονομική ανάπτυξη και το θεσμικό εκσυγχρονισμό της χώρας). Η συγκέντρωση των ελληνικών πληθυσμών της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας, (πληθυσμών δηλαδή, που είτε είχαν, είτε υποχρεώθηκαν να αποκτήσουν, ελληνική συνείδηση), στα σύνορα ενός ανεξάρτητου και σχεδόν ομοιογενούς ‘εθνικά’ Κράτους, έκλεισε οριστικά το καπάκι στο φέρετρό της. Μαζί ενταφιάστηκε σταδιακά και ο πόλεμος ως εναλλακτικό και ισοδύναμο της διπλωματίας μέσω στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Ευτυχώς μόνο στον ακόμη περιθωριακό, πολιτικά και κοινωνικά, χώρο της άκρας δεξιάς, των νοσταλγών του φασισμού παντός είδους, των πατριδοκάπηλων, ανεύθυνων και μισαλλόδοξων δημαγωγών αναβιώνει το φάντασμα τους ως αναχρονιστικό απολίθωμα του παρελθόντος, ένα παρελθόν που έχει αποκηρύξει διά παντός η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων του τόπου.

Όστοςο αρκετοί από τους εθνικούς μύθους που συνυφάνθηκαν ποικιλοτρόπως στο παρελθόν με την ιστορική και πολιτική διαδρομή της Μεγάλης Ιδέας, φαίνεται να είναι πιο ανθεκτικοί στο χρόνο και με αρκετά ευρύτερες προσβάσεις στην πολιτεία και την κοινωνία, παρά το γεγονός της τεκμηριωμένης και ομόφωνης καταδίκης τους από τη σύγχρονη ιστορική έρευνα.²⁹ Πέρα από την αδράνεια και την αγκύλωση που

²⁷ Βλ. Σ.Καράβας, *Οι εθνογραφικές περιπέτειες...*, ο.π., σελ. 109, 111.

²⁸ Βλ. Σ. Βούρη ο.π., 1992, σελ.47-69 και 1999, ο.π. σελ.44-50, και *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, 1900-1922. Οι απαρχές*, Έλλη Σκοπετέα, «Οι Έλληνες και οι εχθροί τους. Η κατάσταση του έθνους στις αρχές του εικοστού αιώνα», εκδ. Βιβλιόραμα,σελ.11-35.

²⁹ Όσον αφορά στον εθνικό μύθο της ‘ηρωικής’, ‘ευγενούς’ και ‘εφάμιλλης του 21’, ‘πατριωτικής εποποιίας’ των Ελλήνων Μακεδονομάχων, βλέπε την πρωτότυπη μελέτη του Σ. Καράβα, *Το παραμύθι της Πηνελόπης Δέλτα...*, ο.π. passim, όπου προσεγγίζεται κριτικά, με σαφήνεια και τεκμηριωτική επάρκεια η καθοριστική συμβολή του μυθιστορήματος της Δέλτα, ‘Τα μυστικά του Βάλτου’, στη συγκρότηση, εκλαΐκευση και εμπέδωση του εν λόγω μύθου. Αφού αρχικά ο συγγραφέας εξετάσει τους ‘βιωματικούς και ιδεολογικούς προσδιορισμούς’, τα κίνητρα και τις προθέσεις, καθώς και τις πρώτες ύλες στις οποίες βασίστηκε η ‘λογοτεχνική’ παραγωγή της Δέλτα και καταδεικνύει, ξεδιπλώνοντας επεξηγηματικά το νήμα της πλοκής, τα στερεότυπα και τα νοητικά σχήματα της αφήγησης, θα αποδομήσει την τεχνολογία δικαίωσης κι εξιδανίκευσης (κοινώς προπαγάνδα), την οποία σκόπιμα και συνειδητά εφαρμόζει η συγγραφέας, στηριγμένη στο ‘τρίπτυχο: αποσιώπηση-παραποίηση-κάθαρση’, προκειμένου να εξασφαλίσει την υστεροφημία του Μακεδονικού Αγώνα: του αγώνα, που, αντιστεκόμενος στην κατάταξή του σε κάποια από τις γνωστές στην εποχή του μορφές πολέμου και στερούμενος, ακόμα και τότε, της παραμικρής διπλωματικής, πολιτικής και ηθικής νομιμότητας, θα περιγραφεί πολύ εύστοχα από τον Καράβα ως ‘μη πόλεμος’. Σε ένα τελευταίο επίπεδο, ο συγγραφέας

χαρακτηρίζει τα ιδεολογικά φαινόμενα εν γένει, ιδίως όταν αυτά έχουν γαλουχήσει ‘συλλογικές συνειδήσεις’ γενεές επί γενεών, θα ήθελα να επισημάνω ορισμένες ακόμη πιθανές ερμηνείες αυτού του φαινομένου, εστιάζοντας κυρίως στις λειτουργίες τις οποίες φαίνεται να επιτελεί. Καταρχήν να ειπωθεί ότι κοινό γνώρισμα των εθνικών μύθων και της εθνικιστικής ιδεολογίας που τους διατυπώνει, αποτελεί η μεταφυσική σχεδόν αντίληψη του έθνους ως μιας αναλλοίωτης, ενιαίας και αδιαφοροποίητης στο χώρο και το χρόνο ουσίας, ως πρωτογενούς και φυσικής πραγματικότητας, ανεξάρτητης από τις ιστορικές συνθήκες, τις κοινωνικές αντιθέσεις και τη συνείδηση των μελών του, ως ιερής, τέλος, και υπέρτατης πηγής αφοσίωσης. Ο ‘ουσιοκρατικός’ αυτός ορισμός του έθνους έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές να περιγράψουν τη σύγχρονη πολιτική ιδεολογία του εθνικισμού με τους όρους ‘κοσμική θρησκεία’, ‘πολιτική θρησκεία’ ή ‘θρησκεία της νεωτερικότητας’. Φυσικά αυτός ο παραλληλισμός δεν έχει κυριολεκτική, αλλά μεταφορική αξία³⁰. Ο εθνικισμός, όπως και η θρησκεία, έχει τα σύμβολά του (π.χ. ήλιος της βεργίνας, Αγία Σοφία), τους ήρωες (Μέγας Αλέξανδρος) και μάρτυρες του (κλέφτες και αρματολοί, ‘σταυραετοί’ και ‘Μακεδονομάχοι’), τις τελετουργικές του παρελάσεις-λιτανείες (ταυτότητες, Μακεδονικό), τους ιερείς και πρωθιερείς του (οι κάθε λογής αυτόκλητοι πολεμοκάπηλοι-εθναμύντορες), κ.ο.κ. Κυρίως όμως επιτελεί τις ακόλουθες λειτουργίες, που βοηθούν κατά τη γνώμη μου να ερμηνεύσουμε την ευρεία του απήχηση.

Ο εθνικισμός, καταρχήν, προσφέρει ένα απλουστευτικό κι εύληπτο όσο κι ανιστόρητο σχήμα αναδρομικής ερμηνείας του παρελθόντος και εξήγησης του παρόντος, με βασικό εργαλείο την αφηρημένη και υποστασιοποιημένη κατηγορία του έθνους και των ‘εχθρών’ του. Το έθνος λοιπόν, σύμφωνα με την εθνικιστική ιδεολογία³¹, οντολογικός φορέας μιας λαμπρής αποστολής, κατόρθωσε στη διάρκεια της συνεχούς τρισχιλιετούς ιστορίας του, να επιβιώσει, αντιμετωπίζοντας, με την υπεροχή του «ελληνο-χριστιανικού πολιτισμού» του και το απαράμιλλο του δαιμόνιο, πανίσχυρους εχθρούς, να δραπετεύσει από διαβόλους και τριβόλους, να αιχμαλωτιστεί και να αναγεννηθεί, όπως ο φοίνικας μέσα από τις στάχτες του, χάρη στα διαρκώς ανανεούμενα αποθέματα των δυνάμεών του, προκειμένου να εκπληρώσει το «ιστορικό του πεπρωμένο». Ως σύγχρονοι εχθροί του έθνους και των οραμάτων που εμπνέουν τον ιστορικό του «προορισμό», καταγγέλλονται, από τη μανιχαϊστική λογική του εθνικισμού, οι πάσης φύσεως φορείς της φασματικής παγκοσμιοποίησης, που με όχημα άλλοτε τα γειτονικά Κράτη (οι εξίσου υποστασιοποιημένοι και δαιμονοποιημένοι ‘προαιώνιοι’ εχθροί του ελληνισμού), άλλοτε τους μετανάστες κι άλλοτε τους εγχώριους πράκτορες, εξυφαίνουν εναντίον του ανάδελφου έθνους «ασύμμετρες απειλές».

Η ερμηνεία αυτή βρίσκει εύφορο έδαφος στις δομικές ανεπάρκειες και διαστρεβλώσεις της ελληνικής εκπαίδευσης, στον πολιτικό ανορθολογισμό και στην παρασιτική λειτουργία αναχρονιστικών θεσμών στα πλαίσια του πολιτικού μας συστήματος (ποιόν αιώνα πρέπει να περιμένουμε για να αποκτήσουμε πραγματικά ανεξίθρησκο και πλήρως εκκοσμικευμένο Κράτος;). Οι κοινοί τόποι της ιστορικής επιστήμης είναι καταδικασμένοι να παραμείνουν εγκλωβισμένοι στα στενά όρια της επιστημονικής κοινότητας, όσο οι ‘υπεύθυνες’ κυβερνήσεις της χώρας επιτρέπουν,

θα εντοπίσει τους λόγους της πανηγυρικής καταξίωσης και της καθολικής απήχησης του βιβλίου, στις ιδεολογικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες οι οποίες καθόρισαν τη ‘μετεμφυλιακή Ελλάδα της εθνοφροσύνης και της μισαλλοδοξίας’.

³⁰ Βλ. Π.Λέκκας, *Η Εθνικιστική Ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα, 1996, σελ.212.

³¹ Σχετικά με την ιδεολογία του εθνικισμού βλ. Π.Λέκκας, ο.π., *passim*.

χάριν μικρο-πολιτικών σκοπιμοτήτων και μεγάλων φυσικά συμφερόντων, το περιεχόμενο της σχολικής εκπαίδευσης να υπαγορεύεται ή να ελέγχεται από θεσμούς αναρμόδιους, από υπερ-πατριωτικά lobby (ιδαλγούς του 'πατριωτισμού' της 4^{ης} Αυγούστου και της 21^{ης} Απριλίου και ρασσοφόρους) από φορείς τέλος των πιο συντηρητικών, μισαλλόδοξων, καιροσκοπικών και σκοταδιστικών στοιχείων που έχει να επιδείξει η ελληνική κοινωνία.

Οι ευθύνες των πολιτικών δυνάμεων και ιδιαίτερα της αριστεράς είναι σοβαρές. Όσοι, με δημαγωγική υστεροβουλία, εγκαλούν την κυβέρνηση (η οποία ακολούθησε βέβαια με συνέπεια την ίδια ακριβώς τακτική στο ρόλο της αντιπολίτευσης) για εθνική μειοδοσία σε θέματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (Κυπριακό, Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ευρωπαϊκή ένταξη της Τουρκίας), αλείφουν με βούτυρο το ψωμί της ακροδεξιάς, βοηθούν να εκκολαφθεί το αυγό του φιδιού και για να κλείσω το πικ-νικ μεταφορών, ρίχνουν λάδι στη μηχανή του εθνικισμού· μηχανή που, με γνώμονα την εθνοφοροσύνη, αποσύρει βιβλία, υπονομεύει επικίνδυνα την ελευθερία της έρευνας και τη δεοντολογία του επιστημονικού διαλόγου, αναγορεύει το μίσος, τη βία και την ξеноφοβία σε κώδικα παρα-πολιτικής ορθοφοροσύνης (όσο πονηρά κι αν φόρεσε τον μανδύα του κοινοβουλευτισμού και της «μεγάλης πολιτικής», η άκρα δεξιά αδυνατεί να κρύψει το νέο-φασιστικό της ύφος και ήθος) και υποσκάπτει βαθειά τα θεμέλια της ειρήνης και της δημοκρατίας.

Πάνω απ'όλα όμως ο εθνικισμός, συγκροτεί μια από τις κυρίαρχες συλλογικές ταυτότητες της σύγχρονης εποχής. Η ταυτότητα αυτή, σφυρηλατεί τους δεσμούς μιας ιδεατής ομοιογενούς κοινότητας και συγκαλύπτει τις ανισότητες, τα συγκρουόμενα συμφέροντα και την ταξική διαφοροποίηση στα πλαίσια του πραγματικού έθνους, δημιουργώντας την ψευδή αίσθηση της συλλογικής ωφέλειας των μελών του. Επιπλέον, οι υποχρεώσεις που επιβάλλει στα μέλη του, εν καιρώ ειρήνης, είναι χαλαρές έως ανύπαρκτες, καθώς οι συλλογικές στρατεύσεις στις οποίες προσκαλεί είναι εξίσου εφήμερες με τους υποτιθέμενους κινδύνους που απειλούν το έθνος, ενώ οι δεσμεύσεις του αφορούν κυρίως στο παρελθόν και στη μυθική συντήρηση των 'ζωτικών του μύθων'. Γι'αυτό άλλωστε βρίσκεται σε αγαστή σύμπνοια με τα σύγχρονα πρότυπα ζωής του καταναλωτικού ατομικισμού και του επιτρεπτικού ευδαιμονισμού³². Η περιθωριοποίηση της πολιτικής και η απαξίωση της κοινωνικά και πολιτικά προσδιορισμένης συλλογικής στράτευσης δεν μπορεί παρά να ευνοεί και τα δύο. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για τις τάξεις εκείνες, που βρίσκονται στον πάτο της κοινωνικής πυραμίδας ή συμπιέζονται συνεχώς προς τα εκεί.

Το αίσθημα της ένταξης στο 'αιώνιο', 'περιούσιο' και 'υπερούσιο' ελληνικό 'έθνος' αναπληρώνει το αίσθημα υστέρησης και αποκλεισμού του παρόντος, ιδίως στις κατηγορίες εκείνες, που πλήττονται ιδιαίτερα από την πολιτική διαχείριση του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού στη χώρα μας. Τα τεράστια κοινωνικά προβλήματα, η ανεργία, η ανασφάλεια, η απουσία προοπτικών, φαινόμενα ιδιαίτερα οξυμμένα στην ελληνική Μακεδονία, στρέφουν τους πολίτες στην υποκατάσταση της αξιοπρέπειας, την οποία τους αρνείται πεισματικά η πραγματικότητα του καπιταλισμού, με την πλασματική και φαντασιακή ανωτερότητα, που αντλούν από το αίσθημα της συμμετοχής στην ιδεατή και ένδοξη κοινότητα του παρελθόντος. Η ανάγκη γίνεται φιλοτιμία και η υστέρηση βαφτίζεται εθνική ιδιαιτερότητα ή αντίσταση στον πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό ηγεμονισμό (βλ.

³² Βλ. το κείμενο του Ν. Σεβαστάκη, «Ο ρηχός κοσμοπολιτισμός και τα συντρίμια της πολιτικής», «Ενθέματα» της κυριακάτικης Αυγής, 25/5/2007.

παγκοσμιοποίηση) της Δύσης (τελευταίοι στην Ε.Ε. σε όλους τους κοινωνικούς και οικολογικούς δείκτες, πρωταθλητές στην ξενοφοβία, το ρατσισμό και το συντηρητισμό, παρά λίγο και στο μπάσκετ).

Η περιχαράκωση σε μια κατασκευασμένη και άυλη παράδοση, και η παλινδρόμηση στην ιδεατή και στεγανή ασφάλεια του παρελθόντος και των χαμένων εθνικών μεγαλείων, αποτελεί σύμπτωμα της ανάγκης απόδρασης από την υλική ένδεια και την πραγματική δυσφορία του παρόντος. Ιδίως μάλιστα όταν το αίσθημα του εγκλωβισμού αδυνατεί να βρει διέξοδο σε μια πρακτική και πολιτική διεκδίκηση, καθώς η πολιτική φαίνεται εξίσου εγκλωβισμένη στα γρανάζια του δικομματισμού, του λαϊκισμού, του πελατειακού συστήματος κ.ο.κ. Έτσι, με τη συμβολή των πολιτικών ταγών και των μιντιακών τους προαγωγών, που συγκαλύπτουν το κοινωνικό πρόβλημα και τις πραγματικές του αιτίες, η απειλή γίνεται 'πολιτισμική' και φαίνεται να απορρέει από τους ξένους κι εγχώριους πράκτορες είτε της παγκοσμιοποίησης, ή κατ'άλλους του ιμπεριαλισμού. Το ενεργό συγκινησιακό φορτίο της κοινωνικής δυσαρέσκειας διολισθαίνει στο ρατσισμό³³, την ξενοφοβία, το σωβινισμό, και στρέφεται εναντίον του εκάστοτε Άλλου, που αναγορεύεται σε εχθρό του έθνους, απαιτώντας από το τελευταίο μια διαρκή 'πολεμική' εγρήγορση (κάνοντας το εκάστοτε στρατιωτικό-βιομηχανικό κατεστημένο και τους μεσάζοντές του να τρίβουν με ικανοποίηση τα χέρια τους, εις βάρος εννοείται του φορολογούμενου πολίτη).

Φυσικά η νεοσύστατη Δημοκρατία της Μακεδονίας, ένα κράτος μικρό, ανίσχυρο, με εύθραυστες εσωτερικές ισορροπίες, που συνορεύουν και συμφύρονται με ένα έκρυθμο κι επισφαλές Βαλκανικό περιβάλλον (βλ.Κόσσοβο), κράτος εξαρτημένο έως ένα βαθμό από τις οικονομικές συναλλαγές με την Ελλάδα, δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να απειλήσει τη χώρα μας. Ο δημαγωγικός κι ανέξοδος παλικαρισμός και ο 'εθνικός τσαμπουκάς' του veto (που εκδηλώνεται από θέση ισχύος) το γνωρίζει καλά αυτό. Η απειλή στρέφεται μόνο ενάντια στον παρηγορητικό κι αναχρονιστικό μύθο του ελληνικού μονοπωλίου πάνω στο όνομα και την ιστορία της Μακεδονίας· μύθος όμως που φαίνεται να περιθάλλει προνομιακά την πολιτικά ανέστια και ανέκφραστη πληγωμένη αξιοπρέπεια και τους 'ευσεβείς πόθους' των καταπιεζόμενων κοινωνικά στρωμάτων, συσκοτίζοντας συγχρόνως τις πραγματικές ρίζες της πληγής ('Είμαστε πληβείοι, αλλά είμαστε Ρωμαίοι', υπενθυμίζει ο Φρόντ).

Εμείς, ως Αριστερά και δη ανανεωτική, έχουμε χρέος να αποσπάσουμε τα περιθωριοποιημένα στρώματα και τους αναξιοπαθούντες, τόσο της ελληνικής κοινωνίας όσο και της γειτονικής Μακεδονίας (καθότι ο εθνικισμός γεννά εθνικισμό), από τη θωπευτική και παραμυθητική αγκαλιά του εθνικισμού, και να θέσουμε την πολιτική και την ιστορία στη θέση του υποστασιοποιημένου-ιεροποιημένου έθνους, φωτίζοντας τις πραγματικές 'αιτίες που μας αφήνουνε λειψούς'. Οφείλουμε να ξεκαθαρίσουμε ότι η κοινωνική απειλή δεν βρίσκεται στην παγκοσμιοποίηση αυτήν καθ'εαυτήν, αλλά στον καπιταλισμό και τους δομικούς και συστημικούς του μηχανισμούς εκμετάλλευσης, που δεν πλήττουν έθνη, αλλά συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα. Δεν καταστρέφουν εθνικές γαίες, αλλά την παγκόσμια φυσική κληρονομιά.

³³ Ο ρατσισμός ας μην ξεχνάμε, παρέχει, εκτός των άλλων, ιδεολογικό άλλοθι και κοινωνική ασυλία στην απάνθρωπη εκμετάλλευση των μεταναστών κι εποχιακών εργατών, η οποία εξασφαλίζει την 'επιβίωση' χιλιάδων χρεωμένων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, κι όχι μόνο, στη χώρα μας, φέρνοντας την αποικιοκρατική λογική στα σπίτια μας. Βλ. τη συγκλονιστική μαρτυρία της Μόνικα Καρμπόφσκα, «Συνθήκες δουλεμπορίου πίσω από την τουριστική βιτρίνα. Οι σκλάβοι του Αιγαίου», Ιός της κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας, 07/10/07.

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί το πλαίσιο λειτουργίας των σύγχρονων καπιταλιστικών σχέσεων, ένα πλαίσιο, που ενισχύει την ευελιξία, την κινητικότητα και την αδιαφάνεια του συστήματος, που προφανώς δυσκολεύει τα πράγματα και επιτάσσει αυξημένες προσπάθειες και διευρυμένους αγώνες και συνεργασίες. Ένα πλαίσιο, που πρέπει να υπενθυμίζει διαρκώς στην Αριστερά τις διεθνιστικές της αξίες, την αναγκαιότητα υπέρβασης των εθνικών της συνόρων, με άλλα λόγια την επείγουσα ‘παγκοσμιοποίηση’ της ίδιας της Αριστεράς. Το ενωτικό κάλεσμα του κομμουνιστικού μανιφέστου γίνεται πιο επίκαιρο από ποτέ. Δεν μπορούμε να ακολουθήσουμε αυτούς που καταλογίζουν στους εργάτες της Δημοκρατίας της Μακεδονίας ή της Βουλγαρίας την ευθύνη για την ανεργία στη χώρα μας, για το κεφάλαιο που μετακομίζει στην άλλη πλευρά των συνόρων αναζητώντας χαμηλότερα μεροκάματα. Η απάντησή μας σε αυτήν την προκλητική κι ανεστραμμένη λογική, που, διαιρώντας την εργατική τάξη κι εντείνοντας την εσωστρέφειά της, εδραιώνει σε πιο στέρεες βάσεις την αυτοκρατορία του καπιταλισμού, πρέπει να είναι η αλληλεγγύη, η συμπαράσταση και οι κοινοί αγώνες· μόνον αυτοί θα μπορούσαν να ενισχύσουν την διαπραγματευτική ικανότητα και την πολιτική αντίσταση των εργαζομένων (στην Ελλάδα, στα Βαλκάνια, στην Ευρώπη) και να ανακόψουν την έμφυτη κερδοσκοπική λαιμαργία του αεικίνητου καπιταλισμού, οξύνοντας τις αντιφάσεις του κι αναδεικνύοντας τα κοινωνικά, οικολογικά και ιστορικά του όρια.

Ας πράξουμε λοιπόν το πρώτιστο καθήκον απέναντι στις πάγιες αξίες της Αριστεράς, ας αποδείξουμε έμπρακτα, ‘ανανεωτικά και ριζοσπαστικά’, την αλληλεγγύη μας στο δοκιμαζόμενο μακεδονικό λαό, κι ας αποδεχτούμε καταρχήν, εμείς τουλάχιστον, με θάρρος και χωρίς υπεκφυγές ή παλινδρομήσεις, το αυτονόητο δικαίωμα αυτο-προσδιορισμού του. Χρειάζεται τη συμπαράστασή μας, περισσότερο από όσο εμείς τον λικνιστικό καλπασμό του Βουκεφάλα.

Υ.Γ. Ο Ίων Δραγούμης δολοφονείται στις 31 Ιουλίου 1920 - μία μέρα μετά την απόπειρα δολοφονίας κατά του Βενιζέλου στη Λυών - από απόσπασμα βενιζελικών παραστρατιωτικών, στην περιοχή απέναντι από το Χίλτον (περιοχή Θων), κατά τη διάρκεια βίων επεισοδίων, που υποκίνησαν οπαδοί του βενιζελισμού εναντίον φιλοβασιλικών. Επικεφαλής του αποσπάσματος, ο πρώην ‘μακεδονομάχος’ και συνοδοιπόρος του Δραγούμη στο Μακεδονικό μέτωπο, Π.Γυάρης. Σήμερα, μπορεί κανείς να αντικρίσει το άγαλμα και την προτομή των δύο ‘κορυφαίων μορφών του Μακεδονικού αγώνα’, κατά την έκφραση του Κ. Βακαλόπουλου, που έχουν τοποθετηθεί κοντά κοντά, στην ‘πλατεία μακεδονομάχων’ της συμπρωτεύουσας. Άγνοια, αισθητική παρέμβαση ή άφεση αμαρτιών χάριν εθνικής ομοψυχίας, σύμφωνης και με την ποιητική παραίνεση του Παλαμά (‘πώς έπεσες, γραφή να μη το λέει’); Όπως κι αν έχει, αποτελεί *γλαφυρό* παράδειγμα της αποσιώπησης ή απάλειψης από την εθνική μνήμη, γεγονότων κι ιστορικών επεισοδίων και της εξομάλυνσης αντιφάσεων, ασυνχειών και συγκρούσεων, που δεν συνάδουν με την εξιδανικευτική και ισοπεδωτική λογική των εθνικών μύθων.

ΥΓ2. Η κατ’ανάγκη σχηματική ιστορική σκιαγράφηση που επιχειρήθηκε δεν κομίζει γλαύκας εν Αθήναις. Οι ίδιες ιδέες έχουν διατυπωθεί, πρόσφατα και παλαιότερα, πολλές φορές από τις στήλες των ‘Ενθεμάτων’ της Αυγής, του ‘Πολίτη’ και του ‘Ιού’ της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας. Η επανάληψη μπορεί να γίνεται κουραστική, αλλά έχει νομίζω τη σκοπιμότητά της, σε μια περίοδο τεχνητής αναβίωσης του εξίσου καταπονημένου Μακεδονικού.